

היא טפשה אבל חכמה

"היא טפשה, אבל חכמה" — כך כתב הוגו פון הופמנסטאל במכתב פרטי לאחד מידידיו הספרותיים; ההגדרה היתה מכוונת לסופרת הגרמניה צרפתייה, ילידת מינכן, אנטה קולב. מדרכם של חוגים ספרותיים שהם מצומצמים למדי, בכל הארצות; ודבריו של הופמנסטאל, הגם שנכתבו במכתב פרטי בהחלט, לא אחרו להגיע לאנטה קולב. אנטה קולב לא נעלבה. היא אפילו ציטטה את הופמנסטאל ואת מימרתו. שכן היא הבינה, מה היתה כוונתו. לסוג מיוחד של חכמה נתכוון ולסוג מיוחד של טפשות. בדברו על חכמה נתכוון הופמנסטאל לאופי, להשכלה, לטעם הטוב והמעודן; ואילו בדברו על טפשות התכוון לאי-התמצאות בקטנות, לא-מעשיות. כך, לפחות, אנו רוצים להאמין. מכיוון שהסופר הווינאי הוגו פון הופמנסטאל (אחד מאותם סופרים יהודים או ממוצא יהודי, אשר עיצבו את חיי התרבות של וינה בשלהי המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20) היה מידוד עם אנטה קולב, הוא גם כתב לה מכתבים. כמו המכתב הבא, משנת 1928, שאנו מצטטים בזה כמה משפטים ממנו:

" — — — כמה הייתי רוצה לומר לך על פה, עד מה יפה

ומיוחד במינו בעיני הספר "דפנה הרבסט". — — — כאן הושג משהו כה בלתי רגיל, יש כה הרבה אווירה, עיצוב של מה שמתהווה בין אנשים, כאן נוצר רומאן בשפה הגרמנית, כדוגמתו לא היה קודם — — — אם תעלי עוד פעם על עצמך, ולו אך במעט (בכיוון של הגדרת סטרוקטורה מדוייקת — הגם סטרוקטורה עדינה — ועלילה מומחשת) יהיה נצחונך מושלם עוד יותר — — —"

אכן, שבח ועוקץ בצידו, כנהוג בחוגים ספרותיים מימי קדם ועד היום הזה. ואפילו לא עוקץ מוצדק. שכן העלילה ברומאן "דפנה הרבסט" (1), אותו רומאן בו מדובר במכתב, היא עלילה מוגדרת היטב, עלילה המתפתחת, בתחומים שלה, בעוצמה של טרגדיה יוונית. נושא הרומאן הוא נושא עתיק, — פעולתו ההרסנית של הרע, בתחומיה המצומצמים של משפחה אחת. הבת הצעירה במשפחה מצליחה להרוס את ההרמוניה המופלאה, ששלטה במשפחת הרבסט לפני שהורגשה נוכחותה העמומה, הפרימיטיבית. שתי האחיות והאח הגדולים ממנה נשברים ונשמדים בגלל פליק הקטנה.

האסון כאילו חודר בדרך המקרה: פליק בילדותה נדבקת במחלת ילדות כלשהי, מבריאה, אולם מעבירה את המחלה לאחותה קונסטנציה וזו נפטרת אחר ימים ספורים בלבד. האם מוצאת את מותה בתאונה, שאף היא קשורה איכשהו לפליק. כאשר פליק מתבגרת בשנים מספר, היא מסבכת בשל טפשותה וחוסר כל שמץ של הבנה את אחיה בדו־קרב, בו הוא נהרג. ואילו דפנה הבכורה, על שמה נקרא הספר, נופלת קרבן להתנהגות ערמומית, שתלטנית ומחושבת של אחותה הקטנה. דפנה נמלטת מביתה, שהפך לה לגיהנום, אך מאוחר מדי: המתח הנפשי הנורא הרס את כוח התנגדותה הפיזי, שמעולם לא היה רב ביותר, והיא נפטרת ממחלה קשה. למעשה לא דייקנו כאשר הגדרנו את פליק כ"רעה", וכאן בעצם טמונה נקודת הכובד של הספר. המסוכן בפליק הוא, שהיא אינה טובה ואינה רעה — היא פשוט ריקה ונעורה מתוכן; השפעות רעות הופכות אותה בקלות ליצור מזיק והרסני. בתוך נפשה שוררה אפלה, לפי הגדרות הסופרת. היא אינה חפצה באסונה של דפנה — היא רק נכנעת ליצר השלטון שלה. מלכתחילה היא אינה רעה, אלא טפשה, גסה, חסרה את כל המידות המציניות את אחיה ואחיותיה הנופלים לה קרבן — הלוא הן האלגנציה, הגמישות הקלילות, הביטחון העצמי, סוד ההופעה המאוזנת. פליק אינה נבונה — ומכאן מתחילה פעולת כוחות השחור. דפנה, שכוחה רב בהשפעה מעודנת על אנשים בעלי תבונה, אינה יכולה למצוא כל דרך אל פליק, אינה יכולה להדליק במחשבתה של זו האחרונה שביב של הבנה. ועוד נקודה מעניינת: אמנם מצליחה פליק להרוס את הטובים והמעודנים ממנה — אך אין לה כל קיום עצמאי; היא אינה מסוגלת לעמוד ברשות עצמה, למלא את חייה תוכן. בסופו של דבר היא מוצאת לעצמה מרגוע בעבודה רוטינית ודייקנית של שגרה, כאשר תפקידיה מוגדרים היטב.

ואם אנו חושבים על כך, שאגטה קולב כתבה רומאן זה בשנת 1927, אנו נוטים שלא להסכים עם מימרתו הפיקחית, אך הבלתי נבונה של הופמנסטאל... אגטה קולב היא בת לאב גרמני ולאם צרפתייה. אביה היה ארכיטקט, אמה היתה פסנתרנית. מאמה ירשה את האהבה למוסיקה ולצרפת, מאביה ירשה את המורשת התרבותית הגרמנית. במלחמת העולם הראשונה הרימה את קולה כנגד שפיכות הדמים והשנאה. בשנת 1933 היגרה מגרמניה לצרפת. עם פרוץ המלחמה נמלטה מצרפת לארצות-הברית. בארצות-הברית פגשה מושבה שלמה של סופרים גולים גרמניים. והיא כותבת בעצב:

"הרי הטוב ביותר שבנו הוא שאנו משקיעים בספרינו. לראות כל

היא טפשה אבל חכמה

זאת, עוד בימי חיינו, מוחנק ומסולק לצדדין, — זוהי הרגשה מפחידה".

אכן, בשנות הרייך הוחרמו ספריה של אנטה קולב. אולם אחר המלחמה נדפסו מחדש. אנטה קולב חזרה מארצות-הברית לאירופה, תחילה לפאריז ואחר-כך למינכן עיר מולדתה. לפני ימים מספר נזדקרה לעיני ידיעה קטנה בעיתון, האומרת, כי אנטה קולב, בת ה-93, הגיעה לביקור פרטי קצר לישראל. לכן נזכרתי במימרתו של הופמנסטאל; אך, כאמור, כשבחנתי אותה, מצאתיה חסרה...

אפריל, 1967

הערות

1. Annete Kolb : Daphne Herbst, 1927.